

Yu-, Yuğ-, Yuv- FİİLLERİ ÜZERİNE

Sezer KIZANBEK*

Öz: Temizlik kültürü, Türk kültüründe çok eski ve köklüdür. Bu sebeple dilimizde temizlik üzerine ve temiz olmayı ifade etmek üzere çok fazla kelime kullanılmıştır. Bu çalışmamızda temizlikle ilgili kelimelerden biri olan ve günümüzde de kullanılan, özellikle ağızlarda canlı bir şekilde varlığını sürdüren fakat günümüzde unutulmaya yüz tutmuş bir kavram olarak gördüğümüz yu- fiilini ele alacağız. Yu- fiilinin yu-, yuğ- yuv_ gibi pek çok türevi vardır. Bu fiil bazı ses değişiklikleri ile Sümercede, Altaycada ve Moğolcada dahi karşımıza çıkar. Eski Türkçe, Orta Türkçe, diğer Türk lehçeleri ve Anadolu ağızları kaynaklarında yu-,yuğ-,yuv- fiilleri örnekleriyle doludur. Bu makale çerçevesinde yu-, yuğ-, yuv-, fiillerinin anlamları, köken bilimsel izahları, fonetik ve morfolojik değişimleri de izah edilmeye çalışılacaktır. Örneklerin çokluğundan da yola çıkarak Türk kültüründe, Türk sosyal yaşantısında temizliğin önemi bir kez daha ele alınıp eserlerimizle de belgelenip tekrar bir ispata çalışılmıştır. Temizlik kültürümüz ile ilgili fiil ve isimlerin zenginliği bu sosyal davranışımızın köklülüğünü, genişliğini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Türkçesi, temizlik kültürü, köken bilimi.

THE MEANİNG OF Yu-, Yuğ-, Yuv- VERBS

Abstract: Cleaning culture is very ancient and deep- raated in Turkish culture. This is why there are a lot of words used on cleaning, being clean and cleanliness. In this work we will cover the verb "yu-", a word related to cleaning and still used today, especially still exists in many dialects, but a concept nearly getting forgotten. There are many variations of the verb "yu-" such as "yu-, yuv-, yuğ-". The verb appears with some voice changes in Sumerian, Altai and also Mongolian. There are lots of examples of "yu- yuğ- yuv-" verbs in the source of the sources of Old Turkish, Middle Turkish and other Turkish and Anatolian dialects. In this essay, the meanings of etymologic explanations, the morphological and phonetic changes of the verbs "yu-, yuv-, yuğ-" will be explained. As we begin with the range of examples, point out the importance of cleaning in Turkish social life once more, it is documented in our works and tried to be proved. In the cleaning culture, the variety of raun and verbs indicate the wideness and essentialness of this behaviour in our culture.

Temizliğin Türk-İslam kültüründeki önemi, doğal olarak temizlikle ilgili fiil ve isimlerin zenginliğini de beraberinde getirmiştir. Yunma, arınma, paklanma, çimme, tumma gibi bir çırpıda akla gelen temizlikle ilgili kelime

ORCID ID : 0000-0001-9307-0160

DOI : 10.31126/akrajournal.486705

Geliş tarihi : 05 Kasım 2018 / Kabul tarihi: 01 Ocak 2018

*Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Dili Bilim Dalı.

lerden biri olan ve günümüzde de kullanılan fakat unutulmaya yüz tutmuş bir kavram olarak gördüğümüz yu-, yuv-, yuğ-, yıka- şekilleriyle dilde var olan filleri kökenbilimsel izaha ihtiyaç duyulmuştur.

Temizlik, medeniyeti gösteren en ehemmiyetli amillerdendir. Bu hasleti tarihte en ideal şekilde ecdadımızda görmekteyiz. Temizliğin medeniyet ve kültürler arası yeri konusunda Türk-İslam kültürü hakkında 18. yy. Türkiye'sini gezen D'Ohsson'un şaşkınlık ve hayranlıkla dolu ifadeleri şöyledir:

*“Müslümanların kadın olsun, erkek olsun hemen her gün banyo yapma ve yıkanma hususunda gösterdikleri dikkat hiçbir şeyle kıyaslanamaz. Bunu dinin emrettiği temizliğe riayet etmek ve sağlıklı yaşamak için yaparlar. İleri gelenlerin evinde de alelade vatandaşın evinde de tahta kaplı olan bütün döşemeler ayrıca halı döşelidir. Evin geri kalan kısmı her hafta büyük bir titizlikle yıkanır. Hiçbir zaman hiçbir tarafta en küçük bir pislik, toz, çamur görülmez. Çünkü erkek olsun, kadın olsun hangi rütbe ve mevkide olursa olsun, eve girerken pabuçlarını merdivenin alt ucunda çıkarır. Resmi Daireler de döşemelerinin sadeliğine rağmen, aynı temizlikleriyle dikkat çeker.”*¹

Denburg ise, “Anadolu halkı kadar temizliğe düşkün bir halka hiçbir zaman rastlamadım. Bunu fark etmek için onu hamam da görmek kâfidir. Elbisesi yamalı bir adam çıkagelir. Soyununca bakarsınız ki iç çamaşırları şaşılacak kadar beyaz ve temizdir. Avrupa'da ise durum ekseriye tam tersinedir.” demektedir.²

Bu mevzuda diğer Batılı yazarlardan Yuvakim de Bolf, “Müslümanlık; nezafeti, temizliği, nezaketi bütün saiklerine farz yapmakla birçok tahripkâr mikropları imha etmiştir.”³

Avcı Sultan Mehmet devrinde İngitere'nin İstanbul sefaret kâtiplerinden olan ve Türkler hakkında olumlu düşüncelere sahip olmayan Ricaut ise bütün menfi tavrına rağmen: “Türkler, yaşayış tarzlarının harici manzarası itibariyle hakikaten çok temizdirler ve gerek yıkanmaları gerek dinen mükellef oldukları diğer vecibelerinin ifası itibariyle iptila derecesinde tahayyütkar ve intizamperverdirler.”⁴ diyerek bu mevzudaki hakikatleri açıklamaktan kaçınmamıştır. Ayrıca Ricaut,⁵ 1638'de İstanbul'da (Boğaziçi ve uzak semtler dışında)

1. D. Ohsson, *18. Yüzyıl Türkiyesinde Örf ve Adetler*, (çev. Zehra Yüksel). 1. baskı, Tercüman 1001 Temel Eser Serisi, İstanbul, 1980, s. 228.

2. Ahmed Djevad, *Yabancılar Göre Eski Türkler*, Yağmur Yayınları, 1. baskı, İstanbul 1978, s. 69.

3. Mustafa Ateşmen, *Avrupalı Gözüyle İslam, Yani Asya Yayınları*, 1. baskı, İstanbul 1971, s. 164.

4. Ricaut, *Histoire de l'etat present de l'Empire Ottoman*, 1667.

5. Ricaut, *Histoire de l'etat present de l'Empire Ottoman*, 1667.

302 umumi ve 14234 hususi hamamın varlığını belirterek bu durumun kendisi gibi diğer seyyahları şaşırttığını belirtmiştir. Zira o asırlarda Avrupa’da yıkanma adeti yok sayılmaktadır. En büyük hükümdar saraylarında bile hamam, banyo ve benzeri bir şey yoktu. Fıçı içinde bazen yılda bir defa yıkanılırdı. İlk banyo dairesinin, 18. asrın sonlarında Versailles Sarayın’nda Kraliçe Marie Antainette yaptırmış, burası ihtilalcilerin eline geçince, halk çok ayıplayıp, kraliçeyi lüzumsuz israfla suçlamış, çok alay eden, mizahi yazılar yazan ihtilalciler de olmuştur.

17. asır sonları Avrupasından bahseden Seignobos şunları söylemektedir: “ Temizlik, senyörler ve soylu hanımlar için bile meçhul bir şeydi. Banyo hiç kullanılmıyordu. Haçlı Seferleri’nde Avrupalılar, İslam ülkelerinde hamam görmüşler, bazı şatolara ve şehirlere Doğu usulü hamam getirmişlerdir.⁶

Bazı kültürlerde her toplumda görülebileceği gibi inanca ilişkin bazı hususiyetlerin batıl itikada dönüşmesi sebebiyle yıkanma konusunda yanlış davranışların geliştiği gözlenmektedir. Örneğin, vaftiz suyuna atfedilen kutsallığın kaybolma ihtimalini bir batıl itikada dönüştüren insanlar az yıkanmayı ya da hiç yıkanmamayı tercih etmiş olabilirler.

Temizlik kültürümüz hakkında Batılıların yukarıda yer verdiğimiz tespitleri Türk toplumunda temizlik anlayışının yaygınlığını ve köklülüğünü teyit eder mahiyette olsa da bugün maalesef inanç ve kültür kimliğimizde temizlik hususunda özenimizi muhafaza ettiğimizi söylemek ne yazık ki mümkün değildir.

Dil, toplumda var olan duyuş ve düşünceleri, çağrışımları oluşturduğu kavram, terim ve kelimelerle ifade eder. Dolayısıyla dildeki anlam alanları oluşturulan bu kelimelerle kurulus. Kelimelerin kök ve ekleşme biçimleri de kurullar doğrultusunda yapılanma gösterir.

Temizlik kültürü anlam alanıyla ilgili olarak on dördü Yunancadan , on dördü İtalyancadan , yirmi biri Fransızcadan , yetmiş üçü Farsçadan , yetmiş dördü Arapçadan alıntı, yüz elli altısı Türkçe kökenli, toplamda üç yüz elli iki madde başı kelime tespit edilmiştir.⁷ Bu geniş kavram alanı ile ilgili bu kadar sözcük içerisinden bu makale çerçevesinde yu-, yuğ-, yuv-, fiillerinin anlamları, kökenbilimsel izahları, fonetik ve morfolojik değışimleri izah edilmeye çalışılacaktır.

yu-, yuğ-, yuv- fiillerine baktığımızda şunlar söylenebilir: Bu bölümdeki incelemelerimiz Sümerce, Altayca, Moğolca, Eski Türkçe, Orta Türkçe, Yeni Türkçe ve Modern Türkçe dönemleri olarak tasnif edilerek örneklendirilecek

6. Charles, Seignobos, Avrupa Kavimlerinin Mukayeseli Tarihi, 2. baskı, Varlık Yayınları, İstanbul 1960, s. 336.

7. Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2. c. 9. baskı, Ankara, 1998.

tir. Eski Türkçe Dönemi için Uygur Türkçesi metinlerinden, Orta Türkçe dönemi için Divanü Lügatit Türk'ten, Yeni Türkçe dönemi için Eski Anadolu Türkçesi ve Osman Türkçesi dönemi metinlerinden faydalanılacaktır.

Bu makaleye konu olan yu- , yuğ- , yuv- fiillerinin tasnifi doğrultusunda örneklenmeleri şu kaynaklarda geçmektedir :

Yu- fiili Sümercede tu- şeklinde geçmektedir.⁸

Altayca-Türkçe Sözlük'te yu- fiili şu şekillerde bulunmaktadır.: cun-: yıkamak, yıkanıp temizlenmek; cundur- (cun-'un ettirgen şekli): yıkatmak; cunuk-(cun-'un edilgen şekli): yıkanmış, silinmiş olmak; cunup- (cun'un dönüştü şekli): yıkanmak; cunuş- (cun'un işteş şekli): birlikte yıkanmak; cuun-: cun-⁹

Moğolca-Türkçe Sözlükte temizlik alanı ile ilgili şu kelimelere rastlanmaktadır: tungga-:bk. tunggaga; tunggaga-: dökmek, akıtmak, çöktürmek, arıtmak, süzgeçten geçirmek, damıtmak; tunglagul- (tungga-'nın ettirgeni): arıtmak, temizlemek, sadeleştirmek; tunggalag: temiz, katıksız, aydın, berrak, parlak, şeffaf açık, saydam; tunggalga-: tungga-'nın ettirgeni. tunu-(geçişsiz fiil): çökmek, durulmak, berraklaşmak, yüzeye çıkmak; tunumal: temiz, berrak, açık, saydam. cudar (zudar) : pis, kirli, tozlu, murdar, iğrenç; cudar-: kirliletmek, bulaştırmak, pisletmek. cuma-(zum): yıkanmış, haşlanıp temizlenmiş, hayvanların kıllarını ya da kuşların tüylerinin temizlemek, yolmak, koparmak. cunggag (zungag): toz, kir, artık madde, toz yığını, saç pisliği, bebek ya da yavru hayvan dışkısı, sümük, balgam; cunggagla- (zungaglah): kirlenmek, tozlanmak, pislenmek,(saç) yağlanmak, kaka yapmak; cunggagtay (zungagtay- cunggagtu): kirli, pis. culgu-(zülgey=cilgü-): silmek, silmek, süpürmek, tozunu almak, parlatmak, sürmek, ovmak, ovalamak. cülgügür: bez, toz bezi, silecek, zımpara; cülgürde: silmek, silkelemek, temizlemek. Aynı kitabın Budizm Terim ve Kavramlar kısmında arilgahu: arıtmak, temizlemek, saflaştırmak; arilugsun: arınmış, arı temiz, saf; asuru arilugsan: çok arı, en temiz şekilde geçmektedir.¹⁰

Eski Uygur Türkçesi Sözlüğünde şunlar bulunmaktadır: Yumak: yıkamak, temizlemek, kaldırmak; yunguk: hamam; yungulug: yıkanma; yunmak: yıkanmak.¹¹

8. Osman Nedim, Tuna, Sümer ve Türk Dillerinin Tarihi İlgisi ile Türk Dilinin Yaşı Meselesi, 1. baskı, TDK, Ankara, 1990, s. 126.

9. Altayca-Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurum Yayınları, (Haz. E. Gürsoy-Naskali / M. Duranlı), 1.baskı, Ankara 1999, s.96.

10. Altayca-Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurum Yayınları, (Haz. E. Gürsoy-Naskali / M. Duranlı), 1.baskı, Ankara 1999.

11. Ahmet, Caferoğlu, Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1968, s. 260.

Eski Türkçe Dönemi kaynaklarında yu- fiili “yıkamak” anlamında kullanılmıştır.

Uygur Türkçesinin önemli eserlerinden biri olarak kabul edilen “ Altun Yaruk “, Ceval KAYA’nın “ Uygurca Altun Yaruk “ kitabı sayfa 824’te yu-fiili şu bağlamda ekli halleri ile verilmiştir: “yuna tüketdükte ol yunmuş suvug”(478/8), “-larıg alıp yungu kılmış k(e)rgek... koyular”(475/18), “okıtıp bo yunguluk törüg kılıp”(478/19), “-da töksün... kaçan yunmışda kin yangı arıg”(478/10), “ içinte kirip arıtı yunsun...kaçan”(478/7),” yunsun arıtınsun... iği ağırıg kitgey”(478/20), “-in arıtıp ağızın yunsun...”(524/15), “ kirip arıtı yunup arıtınıp yangı arıg”(361/18), “ kirip et özin arıg yunup”(519/12), “kirip yunup arıtınıp arıg yangı” ;(535/5), “yunup arıtınıp...karaja tanın”(575/20) örneklerinde olduğu gibi yu- fiili yıkamak anlamında yuna-, yungu-, yunguluk-, yunmuş, yunsun, yunup şekilleri ile kullanılmıştır.

Orta Türkçe Dönemine damgasını vuran Kaşgarlı Mahmut’un Dîvânu Lugâti’t-Türk adlı eserinin tercümesi, 3. Cilt sayfa 45’te: k (ک) harfinin fiil köklerine gelerek alet ismi yaptığını bilmelisin: “yungak” kelimesi de “yudı” kelimesinden alınmıştır, “yıkadı” demektir. Ayrıca Dîvânu Lugâti’t-Türk’te yu-, yuv-, yuy-, (yuyun->yuy-(u)n-“dönüşlülük eki” olarak geçmektedir.

Türk Dil Kurumu Yayınları, Kıpçak Türkçesi Sözlüğü, Ankara, 1996, sayfa 330’da yun-: yunmak, yıkanmak; yunguk: eşya yıkamakta kullanılan bir tür kök, sabun. Sayfa 331’de yuv-: yıkamak; yuva-: yıkamak; yuvul-: yıkanmak; yuvul-: yıkanmak; yuyuçı: yıkayan, yıkayıcı; yuyundu: yıkanmadan çıkan su; yu-: yıkamak; yuf-: yıkamak, yumak; yün-: yıkanmak; yüy-: yunmak şekilleriyle verilmiştir.

Kültür Bakanlığı Yayınları, Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü, Ankara, 1. cilt sayfa 988’de “yıkamak” şu lehçelerde Azeri: yumag, Başkurt: yuyıv, Kazak: juvuv, Kırgız: cū, Özbek: yuvmak, Tatar: yuv, Türkmen: yuvmak, Uygur: juymak şekilleriyle verilmiştir.

Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi:18, Türkmence-Türkçe Sözlük, Ankara,1995’te yuv- fiili yıkamak ve aklamak anlamlarıyla verilirken: yuvdur-: bk. yuv-; yuvucu: yıkayıcı; yuvul-: yıkanıp hazırlanmak; yuvun-: yıkanmak; yuvundi: bulaşık suyu: yuvundur-:yıkandım; yuvuş-: bk. yuv-; yuvutdur: bk. yuvut- şekilleriyle verilmiştir.

Yaman, Ertuğrul-Nizamiddin Mahmud, TDK, Ankara,1998,Özbek Türkçesi-Türkiye Türkçesi ve Karşılıklar Kılavuzu’nda yuv- fiili “yıkamak anlamında юOBMOK yuvmaq haliyle zikredilmektedir.

Cengiz ALYILMAZ’ın “Eski Türkçenin Söz Varlığının Düz ve Ters Dizimi” kitabı sayfa 113’te yu-:arıt- şekliyle bulunmaktadır.

Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY'un "Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü" 2. Cilt (O-Z), sayfa 1169'da yu-[(hlk.)]"yıkamak"= ET. (KT. Uyg), OT (DLT), yu-, yuv-, yuy- (DLT: yuyun-<yuy-(u)n- "dönüştürme eki"); < yu- An. ağıl. : yu-, yuğ-, yuy-, yü-, yüğ- yüv-, "yıkamak" (DS XI, 4314) ~ yu- (Telafer / Kr TS, 365) ; yuv- (Ker./ Kr TS, 371)] şeklinde bulunmaktadır.

Prof. Dr. Necmettin Hacıeminoğlu, Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller, Sayfa 31(24)'de yu- fiiline şöyle yer vermiştir: yu- "yumak, yıkamak" (ETG; Divan) ; yun- < yu-n- "yıkamak" (ETG).

Yu- fiili Tarama Sözlüğü'nde yumak, [yuğmak, yuyamak (1)] şekliyle "yıkamak" anlamında kullanılmıştır ve aşağıdaki şekillerde örneklendirilmiştir:

*Yusuf'un başını yur öper koçar
Gözlerini sürmeler maverd saçar
(Yuz. Şeyh. XIII. 4)*

*Gör imdi akıl ana ne deyiser
Bize gelen hasetten el yuyısar
(Yunus. XIII-XIV. 32)*

*Elin yüzün yumadın dokuz bazlamaç yer.
(Dede, XIV.5)*

*Gözüm diler ki hak-i deri tozunu yuya
Bilmez ki su içinde teyemmüm reva değil
(Nesimi. XIV.60)*

*Ayakların tuz ile ve kepek ile ıssı su ile yuyalar.
(Mü. Şi. XIV-XV. 63)*

Yüz yumak yüzlük urunmaktur, kollar yumak kolluk giymektür, ayak yumak ayaklık giymektür.

(Tuh. Le. XV. 289)

*Ton yuğduğumuz yerde bugün bir derviş geldi, bizden taam istedi.
(Bektaş. XV. 130)*

*Kafasına çevirdi züht-i huşk-i
Riya-yı taatı yuydu sirişki
(G. Ra. XV. 186)*

Anları ileteler, ol Nehtü'l-Hayat adlı ırmakta yuyalar.

(Müz. XV. 3)

El-gaslü (Ar.): Nesne yumak.

(Terceman. XV. 108–1)

Giyesi yumağa çıkmışlardı.

(Ta. Sel. XV. 6)

Yuydu tabak-ı kağıd-ı şeffafını eflak

Her suph kılır möhre-i mihr ile mücella

(Ah. Pş. XV. 15)

Ve bevl-i insan kaynatılıp sahib-i nikris anınla ayağın yusa vecai sakin olur.

(Men. Av. XVI. 264)

Şüst ü şuy (Fay): Şüsten ile şuyiden'den gelür.

Birinin manası yumak birinin manası arıtmaktır.

(Deka. XVI. 7–1)

Levh-i dilden yadını hoştur yumak

Nef' kılmaz adını Muhsin komak

Selaman. XVI. 37)

Bir kişi ölmüş, varmışlar ölü yuyucu getirmişler ki yuya ölü yuyucu gelmiş.

(Ta. Şahi. XVI. 19–2)

Kalbden göz yaşlarıyla yu yazuklar kirlerin

(Men. Cev. XVII. 36)

Vuzu(Ar.), abdest (Fa), maruftur dest ü ruy

Şüsten(Fa): ile dahi tefsir olundu, ya 'ni elin ve yüzün yumak.

(Aks. XVII-XVIII. 169)

Teknedir: icane, tave, teşt ile mirken: leğen

Yağsil(Ar.) ü şuyed(Fa)dimek: yur, şüste:

yaykanmış: rahiz

(Naz. Cev. XVIII-XIX. 71)

Şur(Fa): Sekiz manası var... /, yumak ve gasl ü tanzif eylemek manasıdır.

(Bürh. XVIII-XIX. 403)

*Ölürsem üstüme sevdiğim sen gel
Beni göz yaşıyla yu Leyli Leyli*

(*Saz. Deli Boran. XIX. 573*)¹²

Derleme Sözlüğü'nün 11. cildi sayfa 4314-4315'te yu- filinin değişik şekilleri ve görüldüğü ağızlar şöyle verilmiştir: yumağ, yumak (I) [yuğmak(I), yuymak(I), yüğmek, yümek, yüvmek] Yıkamak. (* Emirdağ- Af.; Honaz, Yukarı Seyit * Çal-Dz.; * Foça, Balçova, -İz.; * Alaşehir-Mn.; -Ba.; -Çkl.; * Emet-Kü.; Çayköy * Söğüt-Bil.; * Sivrihisar, Çifteler, Keskin-Es.; * Hereke-Ke.; * Kurşunlu-Çkr.; * İskilip-Çr.; -sn.; Ahmetsaray * Ladik, * Çarşamba-Sm.; * Merzifon, Ziyere-Ama.; * Perşembe -Or.; Şehli, * Şebinkarahisar -Gr.; * Bayburt -Gm.; Karakoyunlu * Iğdır, Kr.; -Ezm.; Cenciğe -Ezc.; -El.; * Arapkir -Ml.; * Kilis, Haral- Gaz.; Kilin, * Göksun, Şekeroba -Mr.; Reyhanlı ve Amik Ovası Türkmenleri * Antakya -Hat.; -Sv. Ve ilçeleri: Alcı, Sarıhamzalı * Sorgun, * Yerköy - Yz.; Ank. İlçe ve köyleri; Sarılar, Genezin * Avanos -Nş.; Kızılıcın * Sarioğlan -Ky.; * Bor -Nğ.; Engili * Ermenek -Kn.; * Mersin köyleri, Uzunca burç * Silifke -İç.; Apturrahmanlar * Serik -Ant.; Ortaca * Köyceğiz, * Milas -Mğ.). [yuğmak(I)]: (Ortaköy - Çal -Dz.; Bergama köyleri -İz.; -Mn ve çevresi.; * Biga -Çkl.; -Ba.; -Ks.; Balaç -Sm.; -Gr.; -Ky.). [yuymak(I)]: (Çakalkuyusu- Ada.) [yüğmek]: (*Dinar -Af.; Yamşar, Gökönak * Şarkikaraağaç -İsp.; * Yeşilova köyleri, -Brd.; -Dz ilçe ve köyleri.; * Bozdoğan, * Germencik, Koçarlı -Ay.; * Tire, -İz.; * Alaşehir -Mn.; Çandır * Serik, Sidek, Kalkan * Kaş -Ant.; Karkın * Marmaris, * Ula -Mğ.) [yüvmek]: (*Urla, * Bornova -İz.; Ahi, * Marmaris -Mğ).

Ayrıca "çamaşır yıkanan yer, çamaşırılık" anlamında yunağ, yunak [yunaklık(I) -2; yunaklık -1,2; yunluk, yunak -1,2; yuvnak, yuyak, yümelik -1, yünceklük, yünek, yüneklik] (-Af. Köyleri; -Ba. ve çevresi; * Simav -Kü.; Tokat, Bozan -Es.; * Geyve -Kc.; -Ba.; -Çkr.; -Çr. İlçe ve köyleri : * Boyabat -Sn.; -Sm. ilçe ve köyleri: Kapıkaya * Merzifon -Ama.; * Zile -To.; * Reyhanlı -Hat.; * Suşehri, * Gemerek -Sv.; Dikilitaş, -Nğ.; -Ky.; Ayvalı, Taşkınpaşa * Ürgüp - Nş.; -Nğ.; -Kn.; -Ada ve çevresi * Mut köyleri, * Mersin köyleri - İç.; Mahmutseydi * Alanya -Ant.) [yumaklık(I)-2]: (Ağacın -Yz.) [yunaklık -1]: (-İz. Tokat -Es.; Ovasaray -Ç.; Ta; * Koyunhisar -Su.; Fakıuşağı * Osmaniye -Ada.; Sebil * Tarsus, Güvere, Sökün * Silifke, * Mersin köyleri -İç) [yunak -1]: (* Gerze -Sn.; -S.; Tekke * Taşova -Ama.; Kızık, Heris * Artova -To.; Kemeriz * Zara -Sv.) [yuvnak]: (-Nş.) [yuyak]: (Afşar, Pazırören * Pınarbaşı -Ky.) [yümelik -1]: (Kelekçi, Dariveren * Acıpayam -Dz.; Şerefler * Yatağan -Mğ).

12. Cem, Dilçin (Düzenleyen), Yeni Tarama Sözlüğü, TDK, Ankara 1983, s. 252.

[yünceklük]: (Yusufeli * Bayındır –İz.) [yünek]: (Eğridir köyleri –İsp.; Denizli * Çal –Dz.; Karacahisar * Milas –Mğ) 2. Hamam, yıkanma yeri. (Boyat * Emirdağ –Af.; -Brs.; Doğsaray, * Alaca, Çıkrık * Mecitözü * İskilip –Çr.; * Ladik –Sm.; Sarayözü, Ezine –Ama.; * Zile –To.; Reyhanlı ve Amik Ovası Türkmenleri * Reyhanlı –Hat.; Ezdiber * Suşehri, Çepni * Gemerek –Sv.; Oyaca* Haymana, Şabanözü * Polatlı –Ank.; -Ky.; -Nğ.ve çevresi; * Karaman –Kn.) [yumaklık(I) -1] : (Elmalı * Kızılcahamam –Ank) [yunaklık -2] : (Erik * haymana –Ank) [yunluk]: (*Zile, Ficek * Reşadiye –To) 3. Davarların yıkandığı yer. (Tokat, Bozan –Es.; * Ayaş –Ank.) [yunak -2]: (- Şarkışla ve çevresi, -Sv.) 4. Buğday yıkanan havuz (* Afşin –Mr) 5. Ölü Yıkanan yer, tenesir. (* Afşin –Mr.) [yünceklük]: (* Fethiye –Mğ).

Yunakçı: Çamaşırıcı, çamaşır yıkayan (Eşme –Uş.; Akçakent * Nizip –Gaz.; * Silifke köyleri –İç.)

Yunak evi: Düğünde gelini ya da güveyi yıkama törenini yapan ev (Genezin * Avanos –Nş.)

Yunaklık: 1.[→ yunağ, yanak -1] 2.[→ yunağ, yunak -2] 3. Çamaşır teknesinin konduğu ağaç masa (-Çr ve köyleri)

Yunat: 1. Buğday yıkama işi (Karacaören –Kü) 2. buğday yıkanacak yer. Karacaören -Kü)

Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY’un “ Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü”nde yu- fiili şu şekilde verilmiştir: yu- (hlk) “yıkamak”= ET.(KT, Uyg.), OT.(DLT) yu-, yuv-, yuy- (DLT : yuyun < yuy-(u)n- “dönüşlülük eki” < * yu-

An. ağıl : yu-, yuğ-, yuy-, yü-, yüğ-, yüv-, “yıkamak”(DS.XI, 4314) ~ yu- (Telafer / Kr TS, 365) yuv- (Ker/Kr TS. 371)

Yun- [(hlk)]”yıkamak”= ET. , OT. Yun- ~ çun- (EUTS; DLT) < yu- “yıkamak” + -n-

Yunak (hlk) “yıkılan yer, hamam”= ET. yunhulug “yikanma”; yunguk “hamam” (EUTS,305) < ET, OT. Yu-n [~çu-n-] “yikanmak” + - (a) k

An. ağıl: Yunah, yunak, yumaklık, yunaklık, yunluk, yuvnak, yuyak, yümelik, yünceklük, yünek, yünceklük ‘ çamaşır yıkanan yer, çamaşırılık’(DS. XI, 4318).

YU-N-AK(>H)/-AKLIK/-LUK

YU-N-NAK

YU-Y-AK

YÜ-M-E+LİK

YÜ-N-CEK+LİK

-EK/-EK+LİK

Yunakçı: (hlk) ‘çamaşırıcı’

Yunak [+çı]

Yunaklık: yunak

Yunaklık: (hlk) ‘ çamaşır teknesinin konuştuğu ağaç masa’

< yun – (a) k + lık

Yunat: (hlk) ‘Buğday yıkanacak yer’

< yun –(a) t

Temizlik kültürü, Türk kültüründe çok eski ve köklüdür. Türkçe diğer dillerden aldığı kelimeler üzerinde ses değişiklikleri yaparak bu kelimeleri kendi ses yapısına benzetir. Varlığını yitiren Sümercede ve Altay dillerinde incelemiş olduğumuz yu-, yuğ-, yuv-, fiillerinin bağımsız olarak ortaya çıkmadıkları, daha çok Türk-Moğol dil birliğinin yaşandığı Altay Çağı(M.Ö 9000)’nda değişik şekilleriyle karşımıza çıkması bize bunu kanıtlar niteliktedir.

Moğolcada tungga-, tunggaga-, tunglagul-, tunggalag, tunggalga-şeklinde bulunan bu sözcükler ele alınan kavram alanı ile ilgili tum-, ban-, ıslanıp çıkmak ile ilgili olduğu düşünülen ve kuvvetle muhtemeldir ki Moğol-Türk birliğinden Altay diline bağlanabilecek bir örnek olarak görülmektedir.

Altaycadaki fonetik hadisesi sonucunda bundan daha eski biçiminin de Altaycada cun-, cundur-, cunul-, cunup-, cunuş-, cuun- şekilleri gözlemlenmektedir.

Hemen hemen tüm lehçelerde yu- fiilinin gerek y-j-c- gerek t-d-y- değişiklikleri ile çok eskiden beri kullanılması temizlikte kültürel özgeçmişimizi ortaya koymaktadır.

Tespit ettiğimiz yu-, yuğ-, yuğmak, yungu, yunguluk, yumak, yuv-, yuy-mak kelimeleri de zikredilen kaynaklarda örnekleriyle doludur. Temizlik kültürümüz ile ilgili fiil ve isimlerin zenginliği bu sosyal davranışımızın köklülüğünü ortaya koyuyor.

KAYNAKÇA

Altayca-Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurum Yayınları, (haz. E. Gürsoy-Naskali / M. Duranlı), 1. baskı, Ankara 1999.

Alyılmaz, Cengiz; *Eski Türkçenin Söz Varlığının Düz ve Ters Dizimi*, Kurmay Yayınları, 1. baskı, Ankara 2004.

Atalay, Besim; *Divanü Lûgat-it Türk Tercümesi*, TDK Yayınları, 2. baskı, Ankara 1986.

Aateşmen, Mustafa; *Avrupalı Gözüyle İslam*, Yeni Asya Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1923.

Derleme Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, c. 8, Ankara 1975.

Caferoğlu, Ahmet; *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1968.

Dilçin, Cem (Düzenleyen); *Yeni Tarama Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1. baskı, Ankara 1983.

Djevad, Pacha; *Yabancılar Göre Eski Türkler*, Yağmur Yayınları, 1. baskı, İstanbul 1978.

D’Onsson, Micael; *18. Yüzyıl Türkiye’sinde Örf ve Âdetler* (çev: Zehran Yüksel), 1001 Temel Eser, İstanbul 1978.

- Ercilasun, Ahmet Bican; *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1. baskı, Ankara 1991.
- Ggülensoy, Tuncer; *Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1. baskı, Ankara 2007.
- Hacıeminoğlu, Necmettin; *Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller*, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1. baskı, Ankara 1992.
- Kaya, Ceval; *Uygurca Altun Yaruk: Giriş, Metin ve Dizin*, Türk Dili Kurumu Yayınları, 1. baskı, Ankara 1994.
- Kıpçak Türkçesi Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1996.
- Moğolca-Türkçe Sözlük 2 O-C(Z) , (çev. Günay Karaağaç), Türk Dil Kurumu Yayınları, 1. baskı, Ankara 2003.
- Özbek Türkçesi-Türkiye Türkçesi ve Karşılıklar Kılavuzu, (çev. Ertuğrul Yaman / Nizamuddin Mahmud), Türk Dil Kurumu Yayınları, 1. baskı, Ankara 1998.
- Özütuna, Yılmaz; *Büyük Türkiye Tarihi*, Ötüken Yayınevi, 1. baskı, İstanbul 1978.
- Ricaut; *Histoire de l'etat present de l'Empire Ottoman*, 1667.
- Seignabos, Charles; *Avrupa Kavimlerinin Mukayeseli Tarihi*, Varlık Yayınları, İstanbul 1960 .
- Tuna, Osman Nedim; *Sümer ve Türk Dillerinin Tarihi İlgisi ile Türk Dilinin Yaşı Meselesi*, TDK Yayınları, Ankara 1990.
- Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1998.
- Türkmençe-Türkçe Sözlük, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi:18 (haz. Talat Tekin / M. Ölmez / E. Ceylan), Ankara 1995.